

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

*ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΕΡΓΟ
ΣΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ
ΚΑΙ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ
18, 2004*

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2006

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ALBERT J. AMMERMAN – ΝΙΚΟΣ ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΥ – ΜΑΡΙΑ ΝΤΙΝΟΥ – ΣΙΛΑΣ ΜΙΧΑΛΑΚΑΣ <i>Εφαρμογές της «αρχαιολογίας του τοπίου» στη Θράκη. Τα πρώτα στοιχεία για τις πρώιμες νεολιθικές εγκαταστάσεις στην περιοχή</i>	1
ΠΟΛΥΞΕΝΗ ΤΣΑΤΣΟΠΟΥΛΟΥ <i>Η αρχαία Εγνατία και η διαδρομή της στον χώρο της Θράκης</i>	9
ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥ – ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΠΕΡΙΣΤΕΡΗ <i>Λατομεία και θέσεις πυριτολίθων προϊστορικών χρόνων στη Μακεδονία</i>	17
ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΠΕΡΙΣΤΕΡΗ <i>Ανασκαφική έρευνα 2003 στον νεολιθικό οικισμό Αρκαδικού Δράμας στα αγροτεμάχια 542, 545 ιδιοκτησίας Φ. Χατζηγιαννίδη</i>	25
ΜΑΡΙΑ ΝΙΚΟΛΑΪΔΟΥ-ΠΑΤΕΡΑ – ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ-ΔΙΑΛΕΓΜΕΝΟΣ ΜΕΓΓΙΔΗΣ <i>Ανασκαφές στα δυτικά των Φιλίππων</i>	33
† M. ΣΓΟΥΡΟΥ – F. BLONDÉ – A. MULLER – N. BEAUDRY – M. KOHL – T. KOZELJ – Γ. ΣΑΝΙΔΑΣ <i>Παλαιοχριστιανική οικία στον Λιμένα Θάσου στις βόρειες παρυφές του Αρτεμισίου. Ανασκαφή στο οικόπεδο Η. Κόκκινου 2004</i>	43
ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΚΟΝΤΑΞΗ – ΒΑΣΙΛΗΣ ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ – ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΚΑΖΝΕΣΗ <i>Το σπήλαιο του «Ορφέα» Αλιστράτης Σερρών και η ενρύτερη περιοχή. Πρώτες σπηλαιολογικές και αρχαιολογικές έρευνες</i>	57
ΕΥΤΥΧΙΑ ΠΟΥΛΑΚΗ-ΠΑΝΤΕΡΜΑΛΗ – ΜΑΡΚΟΣ ΒΑΞΕΒΑΝΟΠΟΥΛΟΣ – ΣΟΦΙΑ ΚΟΥΛΙΔΟΥ – ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΣΥΡΟΣ <i>Καταρράκτες (Φράγμα) Σιδηροκάστρου 2004</i>	63
ΗΛΕΚΤΡΑ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ-ΧΑΤΖΗΠΟΛΥΧΡΟΝΗ <i>Αρχαιολογικός χώρος Παλατιανού. Ο νοτιοανατολικός τομέας</i>	73
ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΜΑΚΡΟΠΟΥΛΟΥ – ΠΕΤΡΟΣ ΚΑΨΟΥΔΑΣ <i>Κορομηλιά νομού Κιλκίς 2003-2004: ανασκαφή της παλαιοχριστιανικής βασιλικής</i>	85
ΘΕΟΔΩΡΟΣ Γ. ΑΝΤΙΚΑΣ – LAURA WYNN-ANTIKAS <i>Παθολογικά ευρήματα σε σκελετούς ανθρώπων και ίππων από πρόσφατες ανασκαφές στη Σίνδο και το Πολύκαστρο</i>	95
ΑΡΤΕΜΙΣΙΑ ΜΠΙΛΟΥΚΑ – ΙΩΑΝΝΗΣ ΓΡΑΪΚΟΣ – ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ ΚΛΑΓΚΑ <i>Νέα Καλλικράτεια 2004: η ανασκαφική έρευνα στο νεκροταφείο του αρχαίου οικισμού.....</i>	105
ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΜΙΣΑΗΛΙΔΟΥ-ΔΕΣΠΟΤΙΔΟΥ <i>Αφρυτις 2004</i>	115
ΕΥΤΥΧΙΑ ΠΟΥΛΑΚΗ-ΠΑΝΤΕΡΜΑΛΗ – ΜΑΡΚΟΣ ΒΑΞΕΒΑΝΟΠΟΥΛΟΣ <i>To σπήλαιο στο iερό του Αμμωνος Διός στην Καλλιθέα Χαλκιδικής 2004</i>	125
ΗΛΕΚΤΡΑ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ-ΧΑΤΖΗΠΟΛΥΧΡΟΝΗ <i>Σωστική ανασκαφή στην αρχαία Μένδη</i>	133

YVON GARLAN	
<i>H προέλευση της «ομάδας Παρμενίσκου» από τη Μένδη</i>	141
ΕΛΙΣΑΒΕΤ-ΜΠΕΤΙΝΑ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑ – ΔΟΜΝΑ MANTAZΗ	
<i>Προϊστορικό νεκροταφείο Νέας Σκιώνης Χαλκιδικής</i>	149
ΕΛΕΝΗ ΤΡΑΚΟΣΟΠΟΥΛΟΥ-ΣΑΛΑΚΙΔΟΥ	
<i>Άκανθος. Το ανασκαφικό έργο της χρονιάς του 2004</i>	157
ΕΛΕΝΗ ΤΡΑΚΟΣΟΠΟΥΛΟΥ-ΣΑΛΑΚΙΔΟΥ	
<i>Κεραμικοί κλίβανοι Ακάνθου</i>	167
YVON GARLAN	
<i>H ανάγνωση των σφραγισμάτων αμφορέων «με τροχό» από την Άκανθο</i>	181
ΕΛΙΣΑΒΕΤ-ΜΠΕΤΙΝΑ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑ – ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΤΣΟΛΑΚΗΣ	
<i>Ανασκαφή στη Σάνη της Ακτής</i>	191
ΙΩΑΝΝΗΣ ΤΑΒΛΑΚΗΣ – ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΙΩΜΚΟΣ	
<i>Έργο συντήρησης τοιχογραφιών στο Αγιον Όρος. H περίπτωση του τρούλου του καθολικού της I. M. Δοχειαρίου</i>	199
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΣΙΣΜΑΝΙΔΗΣ	
<i>H συνέχεια της έρευνας στο Σεβαστείο των Καλινδοίων</i>	213
ΠΟΛΥΞΕΝΗ ΑΔΑΜ-ΒΕΛΕΝΗ	
<i>Κρήνη στην Αρχαία Αγορά Θεσσαλονίκης. Ένα «χαμένο» κτίσμα από την εποχή των Φ. Πέτσα</i>	225
ΦΑΝΗ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ – ΒΕΝΕΤΙΑ ΜΑΛΑΜΑ – ΜΑΡΙΑ ΜΙΖΑ – ΜΑΡΙΑ ΣΑΡΑΝΤΙΔΟΥ	
<i>Oι οικοδομικές φάσεις του Οκταγώνου των ανακτόρων του Γαλερίου στη Θεσσαλονίκη</i>	239
ΦΑΝΗ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ – ΒΕΝΕΤΙΑ ΜΑΛΑΜΑ – ΜΑΡΙΑ ΜΙΖΑ – ΜΑΡΙΑ ΣΑΡΑΝΤΙΔΟΥ	
<i>H διακόσμηση του Οκταγώνου των ανακτόρων του Γαλερίου</i>	255
ΜΑΡΙΑ ΤΣΙΜΠΙΔΟΥ-ΑΥΔΩΝΙΤΗ – ΑΣΗΜΙΝΑ ΚΑΪΑΦΑ	
<i>Θεσσαλονίκη, οδός Κ. Μελενίκου. H συνέχεια</i>	269
ΕΥΤΕΡΙΗ ΜΑΡΚΗ – ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΧΑΤΖΗΙΩΑΝΝΙΔΗΣ	
<i>Υδρευτικά έργα του M. Κωνσταντίνου στη Θεσσαλονίκη</i>	279
ΕΥΤΕΡΙΗ ΜΑΡΚΗ – ΣΟΦΙΑ ΑΚΡΙΒΟΠΟΥΛΟΥ	
<i>Nέα ταφικά ενρήματα από το δυτικό νεκροταφείο της Θεσσαλονίκης</i>	289
ΟΛΓΑ ΤΡΑΓΑΝΟΥ-ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗ – ΓΕΩΡΓΙΑ ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΥ	
<i>H σχολή τεχνών και επαγγελμάτων στη Θεσσαλονίκη. H ανακάλυψη της ταυτότητας ενός νεότερου μνημείου</i>	303
ΙΩΑΝΝΑ ΜΑΥΡΟΕΙΔΗ – ΣΤΕΛΙΟΣ ΑΝΔΡΕΟΥ – ΜΙΧΑΛΗΣ ΒΑΒΕΛΙΔΗΣ	
<i>Μεταλλικά αντικείμενα και μεταλλοτεχνικές δραστηριότητες κατά την εποχή του χαλκού στην Τούμπα Θεσσαλονίκης</i>	315
ΚΩΣΤΑΣ ΣΟΥΕΡΕΦ	
<i>Τούμπα Θεσσαλονίκης 2004: ανασκαφές στην Τράπεζα</i>	329
ΜΙΧΑΛΗΣ ΤΙΒΕΡΙΟΣ – ΕΛΕΝΗ ΜΑΝΑΚΙΔΟΥ – ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΤΣΙΑΦΑΚΗ	
<i>Ανασκαφικές έρευνες στο Καραμπούρνακι κατά το 2004: ο αρχαίος οικισμός</i>	337
ΚΩΣΤΑΣ ΣΟΥΕΡΕΦ – ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΥΛΑ ΧΑΒΕΛΑ	
<i>Σουρωτή 2004: ανασκαφές στο αρχαίο νεκροταφείο</i>	345

ΜΑΤΘΑΙΟΣ ΜΠΕΣΙΟΣ – ΦΩΤΕΙΝΗ ΑΔΑΚΤΥΛΟΥ	
<i>Νεολιθικός οικισμός στα «Ρεβένια» Κορινό</i>	357
ΜΑΤΘΑΙΟΣ ΜΠΕΣΙΟΣ – ΑΘΗΝΑ ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΟΥ –ΕΛΕΝΗ ΓΕΡΟΦΩΚΑ – ΜΑΡΙΑ ΧΡΙ- ΣΤΑΚΟΥ-ΤΟΛΙΑ	
<i>Μεθώνη 2004</i>	367
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΝΤΕΡΜΑΛΗΣ	
<i>Οι ανασκαφές στο Δίον το 2004 και τα ευρήματα της εποχής των φιλαλέξανδρων βα- σιλέων</i>	377
ΕΥΤΥΧΙΑ ΠΟΥΛΑΚΗ-ΠΑΝΤΕΡΜΑΛΗ – ΑΡΗΣ ΜΠΑΧΛΑΣ	
<i>Λειβήθρα 2003-2004</i>	383
ΓΙΑΝΝΗΣ ΓΙΑΝΝΑΚΗΣ	
<i>Αντιστήριξη πρανών της ακρόπολης αρχαίων Λειβήθρων Πιερίας</i>	389
ΕΥΤΥΧΙΑ ΠΟΥΛΑΚΗ-ΠΑΝΤΕΡΜΑΛΗ – ΣΟΦΙΑ ΚΟΥΛΙΔΟΥ – ΕΥΤΕΡΠΗ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ	
<i>Λεπτοκαρνά - Βάλτος</i>	397
ΕΥΤΕΡΠΗ ΜΑΡΚΗ	
<i>Πιερία 2004</i>	407
ΣΟΥΛΤΑΝΑ-ΜΑΡΙΑ ΒΑΛΑΜΩΤΗ	
<i>Η διατροφή στη βόρεια Ελλάδα κατά την προϊστορική περίοδο, με έμφαση στα φυτικά συστατικά της τροφής</i>	417
ΛΙΑΝΑ ΣΤΕΦΑΝΗ – ΣΟΥΛΤΑΝΑ-ΜΑΡΙΑ ΒΑΛΑΜΩΤΗ – ΑΦΡΟΔΙΤΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ	
<i>Το ερευνητικό πρόγραμμα των προϊστορικού οικισμού Αγγελοχωρίου. Οι γεωργοκτηνο- τροφικές δραστηριότητες και οι διατροφικές συνήθειες στο Αγγελοχώρι της ΥΕΧ</i>	431
ΡΟΖΑΛΙΑ ΧΡΗΣΤΙΔΟΥ	
<i>Η μελέτη των οστέινων αντικειμένων από το Αγγελοχώρι</i>	439
ΝΙΚΟΣ ΜΕΡΟΥΣΗΣ – ΛΙΑΝΑ ΣΤΕΦΑΝΗ	
<i>Ο νεολιθικός οικισμός στον Πολυπλάτανο Ημαθίας: η ανασκαφική έρευνα και η μελέτη του οικού (2003-2004)</i>	455
ΜΑΡΙΑ ΛΙΛΙΜΠΑΚΗ-ΑΚΑΜΑΤΗ – ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΡΟΧΙΔΗΣ	
<i>Νέος μακεδονικός τάφος στα Λευκάδια Ημαθίας</i>	465
ΛΙΑΝΑ ΣΤΕΦΑΝΗ	
<i>Συστάδα αρχαικών τάφων στη Βέροια και νέα στοιχεία για τις πρώιμες φάσεις κατοί- κησης στην πόλη</i>	485
ΕΙΡΗΝΗ ΨΑΡΡΑ	
<i>Ένας νέος μακεδονικός τάφος στη Βέροια</i>	495
ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΠΕΤΚΟΣ – ΦΛΩΡΑ ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗ	
<i>Ανασκαφικές έρευνες στα βυζαντινά κοιμητήρια της Βέροιας</i>	509
ΘΕΟΔΩΡΟΣ Γ. ΑΝΤΙΚΑΣ – LAURA WYNN-ANTIKAS	
<i>Σπάνια περίπτωση θανάτου των 2ο αι. π.Χ. από οξυβέλος καταπέλτη στη Λευκόπετρα Ημαθίας: νέα ταύτιση όπλου</i>	519
ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΚΟΤΤΑΡΙΔΗ	
<i>Η ανασκαφή της ΙΖ' ΕΠΚΑ στην πόλη και στη νεκρόπολη των Αιγών το 2003-2004: νέα στοιχεία για τη βασιλική ταφική συστάδα της Ευρυδίκης και το τείχος της αρχαίας πόλης</i>	527

ΑΓΤΕΛΙΚΗ ΚΟΤΤΑΡΙΔΗ

Οι ανασκαφικές έρευνες της IZ' ΕΠΚΑ στην ορεινή Μακεδονίδα και η ταύτιση της αρχαίας Λεβαίνης	543
ΓΡΗΓΟΡΗΣ Ν. ΤΣΟΚΑΣ – ΓΙΩΡΓΟΣ ΒΑΡΓΕΜΕΖΗΣ – ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΤΣΟΥΡΛΑΟΣ – ΣΤΕΛΛΑ ΔΡΟΥΓΟΥ – ΧΡΥΣΟΥΛΑ ΣΑΑΤΣΟΓΛΟΥ-ΠΑΛΙΑΔΕΛΗ – ΚΩΣΤΑΣ ΤΟΚΜΑΚΙΔΗΣ Εξερεύνηση των αρχαιολογικού χώρου της Βεργίνας με τη μέθοδο της γεωηλεκτρικής χαρτογράφησης, 1984-2004	551
ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ – ΠΑΥΛΟΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ	
Ανασκαφή στη δυτική νεκρόπολη του Αρχοντικού κατά το 2004	561
ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥ – ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΣΙΑΚΟΣ – ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΜΠΟΥΖΑΣ Παλαιοντολογική-ϊζηματολογική ανασκαφική έρευνα 2004 και χρονολογικές μελέτες σπηλαίου Α' Λουτρακίου Αριδαίας	573
ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ	
Σωστική ανασκαφή κατά το 2004 στο οικόπεδο Ζονντ Ομπάιντ στην Έδεσσα, γωνία αρχιερέως Μελετίου και Κοραή Ο.Τ. 130	591
ΓΕΩΡΓΙΑ ΚΑΡΑΜΗΤΡΟΥ-ΜΕΝΤΕΣΙΔΗ	
Νομοί Κοζάνης και Γρεβενών: ΔΕΗ Α.Ε. (φράγμα Πλαρίωνα) και αρχαιότητες	609
ΝΙΚΟΣ ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΥ – PAOLO BIAGI – ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΕΛΕΦΑΝΤΗ – ΜΑΡΙΑ ΝΤΙΝΟΥ	
Προϊστορικές ανασκαφικές έρευνες στην περιοχή της Σαμαρίνας, στην Πίνδο του νομού Γρεβενών	623
ΕΛΕΝΗ ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΥ – ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΧΑΡΒΑΤΗ – ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΑΡΚΑΝΑΣ –ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ – ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΕΛΕΦΑΝΤΗ – STEFEN R. FROST Η έρευνα της πρώιμης παλαιοιλιθικής στην περιοχή του Άλιάκμονα, νομού Γρεβενών	631
ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΙΚΟΥΛΑΣ	
Διασχίζοντας την Πίνδο. Γ' περίοδος (2004): μεθόριος νομού Γρεβενών	641
ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΚΑΜΑΤΗΣ	
Σωστική ανασκαφή Κάτω Κλεινών	649
ΓΕΩΡΓΙΑ ΣΤΡΑΤΟΥΛΗ	
Νεολιθική Αυγή Καστοριάς 2003-2004. Τα πρώτα βήματα ενός ερευνητικού προγράμματος	661
ΡΕΝΑ ΒΕΡΟΠΟΥΛΙΔΟΥ – ΦΩΤΗΣ ΥΦΑΝΤΙΔΗΣ	
Unio pictorum vs. spondylus gaederopus. Όστρεα και οστρέινα αντικείμενα από το Δισπηλιό Καστοριάς	669
ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΤΣΟΥΓΓΑΡΗΣ	
Ανασκαφικές έρευνες στο νεκροταφείο κλασικών χρόνων του νέου υδραγωγείου Πενταβρύσου Καστοριάς (2001-2004)	687
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΑ ΔΡΟΣΟΥ – ΚΑΛΛΙΟΠΗ ΘΕΟΧΑΡΙΔΟΥ	
Η δημιουργία Μουσείου Εκκλησιαστικής Τέχνης στη Σιάτιστα	695
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΕΛΕΝΗΣ	
Παλαιογραφική εξέταση της κτητορικής επιγραφής του ναού της Γκάλιστας	705

ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΚΟΤΤΑΡΙΔΗ

ΟΙ ΑΝΑΣΚΑΦΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ ΤΗΣ ΙΖ' ΕΠΙΚΑ ΣΤΗΝ ΟΡΕΙΝΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΔΑ ΚΑΙ Η ΤΑΥΤΙΣΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΛΕΒΑΙΗΣ

Εφαρμόζοντας τον νέο αρχαιολογικό νόμο, η ΙΖ' ΕΠΙΚΑ προχώρησε σε μια συνεργασία με τον δήμο Μακεδονίδος, αναλαμβάνοντας στο πλαίσιο του Γ' ΚΠΣ τη διεκπεραίωση των αρχαιολογικών εργασιών που ήταν ενταγμένες σαν αυτόνομα υπόεργα στα δημοτικά έργα επέκτασης των δικτύων άρδευσης και ύδρευσης. Η συνεργασία αυτή, πλοτική στο είδος της, αποδείχτηκε, πιστεύω, ιδιαίτερα γόνιμη και για τις δύο πλευρές, αφού και το έργο τελείωσε χωρίς καθυστερήσεις και μια σειρά πολύ σημαντικών ευρημάτων ήρθαν στο φως, πλουτίζοντας τη γνώση μας για την ιστορία της περιοχής και της Μακεδονίας γενικότερα.

Για έξι μήνες με τους συναδέλφους Γ. Καρλιάμπα και Κ. Παπαστάθη που έχουν γίνει ειδικοί στις ορεινές επιχειρήσεις, οργώσαμε κυριολεκτικά τα Πιέρια, παρακουλουθώντας τις εκσκαφές των δικτύων και κάνοντας μικρές ή μεγαλύτερες σωστικές επεμβάσεις με αποτέλεσμα στον ήδη πλούσιο κατάλογο των αρχαίων θέσεων της περιοχής¹ να προστεθούν δέκα νέες:

- Μια θέση της νεολιθικής εποχής, η δεύτερη² αυτής της περιόδου που εντοπίζουμε στο οροπέδιο της Σφηκιάς.
- Ένα νεκροταφείο της εποχής του χαλκού στη βόρεια πλευρά του οροπεδίου.
- Τρεις εγκαταστάσεις της πρώιμης εποχής του σιδήρου, δύο στο οροπέδιο και μία στην παρόχθια περιοχή του Αλιάκμονα.
- Ένα ακόμη μνημείο «μεγαλιθικού» τύπου σαν αυτά που χαρακτηρίζονται «γραμμένες πέτρες» (written rocks) και συσχετίζονται κατά κανόνα με υπαίθρια προϊστορικά ιερά, ανεβάζοντας σε έξι τον συνολικό αριθμό των μνημείων αυτών που έχουν ως τώρα εντοπιστεί στα Πιέρια.
- Τμήμα ενός λιθόστρωτου δρόμου που φαίνεται να κατευθύνεται προς τον χαμηλό αυχένα του βουνού, από όπου θα περνούσε ο οδικός άξονας που οδηγούσε προς την περιοχή της Ρυτίνης και μέσα από τα περάσματα της Πέτρας και του Αγίου Δημητρίου προς την Ελασσόνα και τον νότο. Ο δρόμος αυτός μοιάζει πολύ με τον καλά διατηρημένο λιθόστρωτο δρόμο του Βερμίου³, για τον οποίο έχουμε βάσιμους λόγους να πιστεύουμε ότι κατασκευάστηκε στα αρχαία χρόνια.
- Δύο συστάδες τάφων, μία των υστεροελληνιστικών χρόνων στη θέση Αλεπό-

1. Βλ. Α. Κοτταρίδη – Χ. Μπρεκουλάκη, ΑΕΜΘ 11, 1997, 109-114 και Α. Κοτταρίδη, ΑΕΜΘ 14, 2000, 527-536.

2. Για την πρώτη νεολιθική θέση της περιοχής βλ. Α. Κοτταρίδη, ΑΕΜΘ 14, 2000, 527-536.

3. Βλ. Α. Κοτταρίδη, ΑΕΜΘ 15, 2001, 502.

τρυπα και μία της ύστερης αρχαιότητας στη θέση Μάρμαρα. Στο σημείο αυτό εκτός από τους τάφους και τα υπολείμματα ενός μεσαιωνικού καλυβιού βρήκαμε και κομμάτια από την ανωδομή ενός μαρμάρινου ναού των πρώιμων αυτοκρατορικών χρόνων, στα οποία προφανώς οφείλει ο χώρος το όνομά του. Τα ογκώδη μαρμάρινα μέλη φαίνεται πως τα είχαν μεταφέρει εδώ για να τα πελεκήσουν και να τα χρησιμοποιήσουν σαν δομικό υλικό μάλλον για τη βυζαντινή εκκλησία του Αγίου Δημητρίου, που δεν απέχει πολύ, στην τοιχοδομία της οποίας διακρίνονται μαρμάρινα σπόλια που μοιάζουν να προέρχονται από το ίδιο κτήριο. Θραύσματα από βάσεις ιωνικών κιόνων, κυμάτια, και κομμάτια από φατνωματική οροφή βρέθηκαν διάσπαρτα στην περιοχή ή εντοιχισμένα σε αργολιθοδομικούς περιβόλους που όριζαν με τον παραδοσιακό τρόπο ιδιοκτησίες ή σχημάτιζαν άνδηρα-πεζούλες για την καλλιέργεια στην πλαγιά. Τα πιο εντυπωσιακά ωστόσο είναι τα ογκώδη ιωνικά γείσα με τους χαρακτηριστικούς γεισίποδες και η μονόλιθη γωνία ενός αετώματος που είχε μάλιστα γεισίποδες και στο καταέτιο γείσο. Το φάρδος αυτού του μέλουν φτάνει τα 3 πόδια (περ. 90 εκ.), άρα το πάχος του τοίχου που θα επέστεφε δεν μπορεί να ξεπερνούνται πολύ τα δύο. Πρόκειται δηλαδή για ένα σχετικά μικρό κτίσμα, έναν ιωνικό ναό πρόστυλο ή εν παραστάσι. Κομμάτια από αναθηματικά και αρχιτεκτονικά ανάγλυφα, αλλά και μαρμάρινα αγάλματα, τα περισσότερα τυχαία ευρήματα που βρέθηκαν σε ανύποπτο χρόνο, συνδυασμένα με την τοπική προφορική παράδοση, μας κάνουν να πιστεύουμε ότι στο οροπέδιο της Σφηκιάς θα πρέπει να υπήρχαν τουλάχιστον δύο μεγάλα ιερά, ένα στην Παλιόχωρα και ένα κοντά στο αρχαϊκό νεκροταφείο και τον οικισμό στη θέση Καλοκή Καρυά. Όμως και στα δύο μέρη η θαυμώδης βλάστηση είναι πολύ πυκνή, σχεδόν αδιαπέραστη, και δεν καταφέραμε να εντοπίσουμε την πιθανή θέση του αρχαίου ναού.

Το πιο σημαντικό εύρημα της χρονιάς ωστόσο είναι ένα νεκροταφείο απροσδιόριστης έκτασης που βρέθηκε στη θέση «Παλιομέλισσα», δίπλα στο βαθύ ποτάμι (Αγιονέρι) που κόβει στη μέση το οροπέδιο, σε μικρή απόσταση από το αρχαϊκό νεκροταφείο που ερευνήσαμε παλαιότερα στη θέση Καλοκή Καρυά⁴.

Υπακούοντας στις ανάγκες του έργου, αλλά και της προστασίας των αρχαιοτήτων που βρίσκονται στην περιοχή ενός αγροτικού χωματόδρομου, ανασκάψαμε συνολικά πενήντα τέσσερις τάφους οι περισσότεροι από τους οποίους ανήκαν σε γυναίκες και προλάβαμε να συντηρήσουμε ήδη μερικά από τα κτερίσματά τους.

Έντεκα τάφοι χρονολογούνται στον 3ο και τον 2ο προχριστιανικό αιώνα. Κιβωτιόσχημοι, χτισμένοι με κεραμίδια, πλάκες σχιστολίθου ή αργολιθοδομή, ακολουθώντας τον τυπικό για την εποχή προσανατολισμό κατά τον άξονα ανατολής-δύσης, οι τάφοι αυτοί συχνά κόβουν τους προγενέστερους, τους οποίους φαίνονται να αγνοούν. Τα κτερίσματά τους, μικροί μακεδονικοί αμφορείς, οινοχόες, αρυτήρες, ανάγλυφοι σκύφοι, σκυφίδια και κάνθαροι, μυροδοχεία, χαρώνεια νομίσματα, λιγοστά όπλα, ελάχιστα κοσμήματα και καθόλου ειδώλια μας δίνουν μια ενδιαφέρουσα εικόνα της ελληνιστικής κοινής του βουνού που οπωσδήποτε είναι πολύ πιο λιτή και συγκρατημένη από ό,τι γνωρίζουμε από τα πλούσια αστικά κέντρα της εποχής, τη Βέ-

4. Βλ. Α. Κοτταρίδη – Χ. Μπρεκουλάκη, ΑΕΜΘ 11, 1997, 109-114.

ροια και την Πέλλα, ενώ θυμίζει αρκετά την κατάσταση στις Αιγές στη φάση της παρακμής της πόλης στα υστεροελληνιστικά χρόνια. Στο σύνολο αυτό ξεχωρίζει ο κτιστός με αργολιθοδομή τάφος ενός ιδιαίτερα ρωμαλέου άντρα που θάφτηκε μαζί με το χαρακτηριστικό κοντό μονόκοπο μακεδονικό σπαθί και τη σάρισά του, από την οποία σώθηκε η αιχμή και ο συνδετικός αυλός των δύο ξύλινων τμημάτων της. Η έλλειψη σαυρωτήρα και το σχετικά μικρό για σάρισα μήκος της αιχμής δείχνει πως πρόκειται για σάρισα ιππικού, ένα όπλο που μαζί με το σπαθί, μας κάνουν να σκεφτούμε ότι ο πολεμιστής που αναπαυόταν εδώ ήταν ένας από τους μακεδόνες ιππείς που έλαβαν μέρος στις ατελείωτες πολεμικές περιπέτειες της εποχής των Διαδόχων.

Οι υπόλοιποι σαράντα τρεις τάφοι είναι λακκοειδείς και χρονολογούνται όλοι στα υστεροαρχαϊκά χρόνια. Πρόκειται για το δεύτερο αρχαιόκ νεκροταφείο που εντοπίζουμε στην περιοχή, γεγονός που δείχνει πως το οροπέδιο της Σφηκιάς θα πρέπει να ήταν ιδιαίτερα πυκνοκατοικημένο στα αρχαικά χρόνια. Πυκνά παραταγμένοι σε σειρές και συστάδες, με μια σχετική ελευθερία στον προσανατολισμό τους όλοι οι τάφοι είναι πλούσια κτερισμένοι –πλουσιότερα από ό,τι οι σύγχρονοί τους στο Καλοκή Καρυνά– και φαίνεται ότι ανήκαν σε μια εύπορη πατριά, τα μέλη της οποίας θα έπαιζαν έναν ξεχωριστό ρόλο στην τοπική κοινωνία. Με την εξαίρεση μιας αντρικής ταφής της ελληνιστικής εποχής, όπου εντοπίστηκαν υπολείμματα της ταφικής πυράς, όλες οι υπόλοιπες, αρχαικές και ελληνιστικές, ήταν ενταφιασμοί, γεγονός που δείχνει ότι η καύση στην ορεινή Μακεδονίδα ποτέ δεν έγινε κανόνας⁵.

Η συνολική εικόνα των ταφικών εθίμων παρά τη διαφορά του πλούτου, θυμίζει το παράλληλο του σύγχρονου νεκροταφείου στη θέση Καλοκή Καρυνά: οι άντρες ντυμένοι με μανδύες που τους συγκρατούσαν μια ή περισσότερες μεγάλες διπλές περόνες, ασημένιες, χάλκινες ή σιδερένιες, φορούν κάποτε ασημένια δαχτυλίδια και έχουν μαζί τους τα όπλα τους, μαχαίρια, δόρατα, ακόντια και σε οχτώ περιπτώσεις –ποσοστό ασυνήθιστα ψηλό– σπαθιά που τα κρατούν με το δεξί τους χέρι συνήθως επάνω στο στήθος τους.

Τα αγγεία που τους συνοδεύουν είναι κατά κανόνα χάλκινα, λιτοί μικροί λέβητες, λεκανίδες και ομφαλωτές φιάλες, το κατ' εξοχήν σπονδικό αγγείο της εποχής, χωρίς να λείπουν φυσικά και τα πήλινα, κυρίως τα απαραίτητα για τις νεκρικές τελετές εξάλειπτρα. Ένα πήλινο γοργόνειο, αναρτημένο στο εσωτερικό της ξύλινης σαρκοφάγου, προστάτευε με την αποτροπαϊκή του δύναμη έναν από αυτούς τους νεκρούς πολεμιστές, ενώ στον τάφο ενός άλλου εκτός από το σπαθί και τα υπόλοιπα όπλα του υπήρχαν –εύρημα εντελώς απροσδόκητο– και σιδερένια εργαλεία λιθοξόου, μια ένδειξη ίσως πως οι ορεινοί Μακεδόνες τιμούσαν ιδιαίτερα τους άξιους τεχνίτες. Ασημένια επιστόμια ελάσματα βρέθηκαν σε τάφους μερικών ανδρών, αλλά και γυναικών.

Διπλά και τριπλά ζευγάρια περονών στους ώμους δείχνουν πως οι γυναίκες φορούσαν πέπλους και χιτώνες μαζί, ενώ οι περόνες στα πλάγια του κορμού μαρτυρούν την παρουσία ιματίων ή επιβλημάτων που τύλιγαν το σώμα. Τα κοσμήματα είναι

5. Πρβ. Α. Κοτταρίδη, «Το έθιμο της καύσης και οι Μακεδόνες, Καύσεις στην Ελλάδα από την εποχή του χαλκού ως την πρώιμη εποχή του σιδήρου», Πρακτικά Συμποσίου Ρόδος 29/4-2/5/1999 (2001) 359-371.

πλούσια και πολυποίκιλα: χρυσά και ασημένια κοκκιδωτά και απλά περίαπτα, σκουλαρίκια ταινιωτά, χρυσά ή ασημένια σε μορφή Ω, πλούσια περιδέραια με πολλές μεγάλες χάντρες από κεχριμπάρι, γυαλί, κόκκαλο ή μέταλλο, απλά ασημένια δαχτυλίδια-κρίκοι, χάλκινα βραχιόλια στους βραχίονες και τους καρπούς και κάτι που αποτελεί μια ιδιαίτερη μόδα στην ορεινή Μακεδονίδα: αρμαθιές χάλκινων βραχιολιών που στόλιζαν κουδουνίζοντας τους αστραγάλους των καλίσφυρων φιλάρεσκων γυναικών της, μια από τις οποίες φορούσε δαχτυλίδια ακόμη και στα δάχτυλα των ποδιών της.

Αυτές οι αγέρωχες κυράδες του βουνού οπλοφορούσαν: ένα ή περισσότερα μαχαίρια κρέμονταν συχνά σε δερμάτινες ή πάνινες θήκες από τη ζώνη τους. Μερικές φαίνεται πως είχαν ένα ιδιαίτερο στολίδι με συμβολική ίσως σημασία: ένα χοντρό κορδόνι σαν κομποσχοίνι με διάφορων ειδών χάντρες και χάλκινους κρίκους –ακόμη και με ένα παλιομοδίτικο χάλκινο περίαπτο– κρεμόταν από τη ζώνη τους, φτάνοντας σχεδόν στους αστραγάλους.

Τα ειδώλια και οι συνηθισμένες αλλού προτομές είναι εντελώς σπάνια, άφθονα όμως είναι τα πήλινα αγγεία, εξάλειπτρα και μυροδοχεία, μικρά και μεγάλα κανάτια και ποτήρια –κύλικες, σκύφοι κάνθαροι, αλλά και κρατήρες και λέβητες-δίνοι. Υπάρχουν ακόμη αρκετά κορινθιακά αγγεία, ωστόσο την πρωτοκαθεδρία έχουν πια τα αττικά, στα οποία εκπροσωπούνται τα εργαστήρια των αγγειογράφων της ύστατης φάσης του μελανόμορφου ρυθμού, ανάμεσα στους οποίους ξεχωρίζει εδώ ο ζωγράφος του Αίμονος. Σε έναν μεγάλο σκύφο του απεικονίζεται και στις δύο πλευρές η δελφική Τριάδα επάνω σε άρμα. Ο Απόλλωνας φαίνεται πως είναι ένα θέμα αγαπητό στο βουνό των Μουσών, που το ξαναβρίσκουμε σε έναν παλαιότερο, εξαιρετικής ποιότητας αττικό μελανόμορφο κρατήρα, τα θραύσματα του οποίου βρέθηκαν χυμένα στην επίχωση ενός από τους τάφους.

Λιγότερη αλλά όχι απούσα είναι και η ανατολικοϊωνική παραγωγή και μάλιστα σε έναν αρκετά ασυνήθιστο σκύφο με γεωμετρική διακόσμηση⁶ μπορούμε να αναγνωρίσουμε το θασίτικο ή το παριανό εργαστήριο, ενώ φυσικά δε λείπουν και τα ντόπια αγγεία –κάνθαροι, χαμηλές κύλικες, κρατηρόσχημα και βέβαια εξάλειπτρα–, τα οποία συνυπάρχουν σε κλειστά σύνολα με τα εισαγμένα.

Η οικονομική κατάσταση της οικογένειας του νεκρού, οι εμπορικές σχέσεις, η μόδα της εποχής και κυρίως τα ταφικά έθιμα και οι μεταθανάτιες πίστεις καθορίζουν την ποσότητα, την ποιότητα και τα είδη των αγγείων⁷, αλλά αυτό που εδώ αξίζει να προσέξουμε είναι ακριβώς αυτή η συνύπαρξη που θα μας δώσει το κλειδί για την ταξινόμηση και την καλύτερη κατανόηση της ντόπιας παραγωγής. Με το πλούσιο δείγμα που έχουμε πια και από τις Αιγές, αλλά και από άλλα μέρη της Μακεδονίας, μπορούμε ίσως να διακρίνουμε και τις ιδιαιτερότητες επιμέρους τοπικών εργαστηρίων.

Στις χάλκινες χάντρες, στο περίαπτο, αλλά και στην οκτώσχημη πόρπη που είχα-

6. Πρβλ. Μ. Τιβέριος, ΑΕΜΘ 3, 1989, 618 κ.ε., εικ.1.

7. Για τη λογική της επιλογής των αγγείων και των λοιπών κτερισμάτων στις μακεδονικές ταφές βλ. Α. Κοτταρίδη, ΑΕΜΘ 10Α, 1996, 79-92.

με βρει παλαιότερα στο άλλο αρχαϊκό νεκροταφείο, καθώς και σε παρόμοια ευρήματα από την αρχαϊκή νεκρόπολη των Αιγών, προφανώς προϊόντα της τοπικής μεταλλοτεχνίας, διαπιστώνουμε τον χαρακτηριστικό συντηρητισμό που οδηγεί στην επιβίωση μορφών και τύπων της πρώιμης εποχής του σιδήρου ως τα τέλη του δου προχριστιανικού αιώνα και θα πρέπει να μας κάνει προσεκτικούς με τις χρονολογήσεις μας.

Αντίθετα η παρουσία τόσο πολλών προϊόντων εισαγωγής από διάφορα μακρινά και κοντινά κέντρα –χαρακτηριστικό είναι το μικρό ελεφαντοστέινο κεφάλι-περί-απτο με τις φοινικικές αναφορές που βρέθηκε σε έναν από τους γυναικείους τάφους, ας μη ξεχνάμε ότι βρισκόμαστε στα χρόνια που οι στρατιές του Ξέρξη πέρασαν από δω-φανερώνει μια διάθεση για επικοινωνία και μια εξωστρέφεια που αντιβαίνει στην παραδοσιακή αντίληψη του υποτιθέμενου συντηρητισμού των ορεινών κέντρων, αλλά εξηγείται πολύ καλά, αν σκεφτούμε ότι βρισκόμαστε ακριβώς δίπλα στον κύριο και διαχρονικό χερσαίο άξονα επικοινωνίας της Μακεδονίας με τον νότο⁸.

Η μεγάλη διασπορά, η παλαιότητα, η πυκνότητα και η ποιότητα των ευρημάτων της περιοχής, δείχνει πως πρόκειται για ένα σημαντικό παλιό κέντρο που ωστόσο ποτέ δε συγκροτείται σε ένα κλειστό πολεοδομικό μόρφωμα που θα κέρδιζε τον τίτλο της πόλης. Χωρίς να ξέρει τίποτε από όλα αυτά τα ευρήματα ο N. G. L. Hammond με το αλάνθαστο ένστικτό του που στηριζόταν στην άριστη γνώση των πηγών, της ιστορίας αλλά και του ίδιου του χώρου, αναζητούσε κάπου στα Πιέρια⁹ το πατροπαράδοτο κέντρο των Μακεδόνων, τη Λεβαΐη, η τοπογραφία της οποίας, όπως ανιχνεύεται στην Ηροδότεια διήγηση¹⁰, που αναφέρεται στην ανάληψη του μακεδονικού θρόνου από τους Τημενίδες, αντιστοιχεί, πιστεύω, πολύ καλά με τη γεωγραφική πραγματικότητα του συγκεκριμένου χώρου, που εκτείνεται στην πλαγιά των Πιερίων, επάνω από τη στενή κοιλάδα του Αλιάκμονα, ανάμεσα στα χωριά Σφηκιά και Ριζώματα.

Στο γειτονικό ιερό της Λευκόπετρας, που βρίσκεται πέρα από το ποτάμι ακριβώς στην απέναντι πλαγιά του Βερμίου, σε μία επιγραφή των ύστερων αυτοκρατορικών χρόνων κάποιος Φλάβιος Ευτράπελος χαρίζει τα υπάρχοντά του «όντα εν Αλ(α)-ιβέοις», ενώ σε μια άλλη αναφέρεται ένας Αυρ(ήλιος) Ρούφος κατοικών «εν Άλεβία κώμῃ της Ελίμειας»¹¹. Στους χάρτες που, οπωσδήποτε συμβατικά, ορίζουν τις τέσσερις μερίδες της ρωμαϊκής Μακεδονίας το όριο ανάμεσα στην τρίτη και την τέταρτη που αντιστοιχεί και με το όριο ανάμεσα στην Πιερία και την Ελίμεια βρίσκεται κάπου στην περιοχή της Σφηκιάς. Στην πραγματικότητα οι κορυφογραμμές της Λιάχας στα ανατολικά και της Κόκοβας στα βόρεια χωρίζουν εντελώς το οροπέδιο μας, τα χωριά του οποίου παραδοσιακά ήταν στραμμένα προς το Βελβενδό, τόσο από την

8. Πρβλ. A. Kottaridi, «Discovering Aegae, the old macedonian capital», in: Excavating classical culture (2002) 77.

9. N. G. L. Hammond, A History of Macedonia, (ελλ. Μετ. 1995) τ. Α', 473 κ.ε.

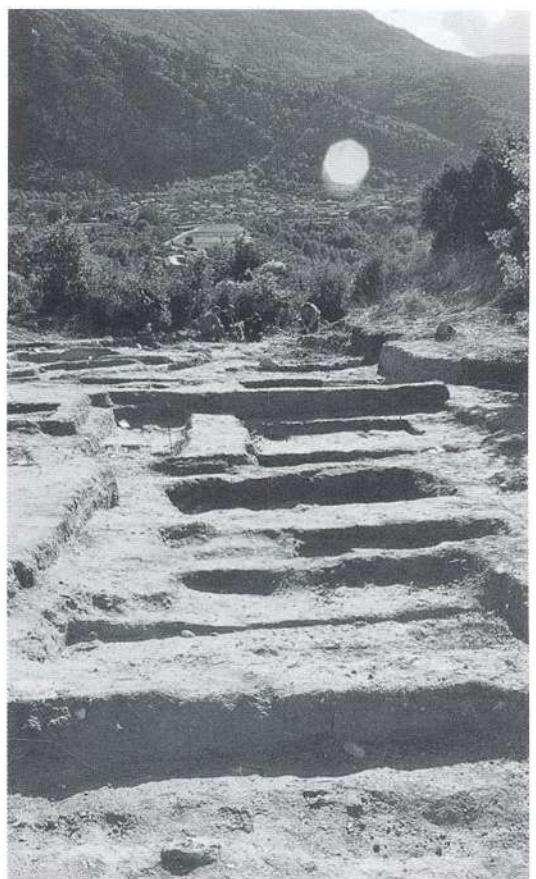
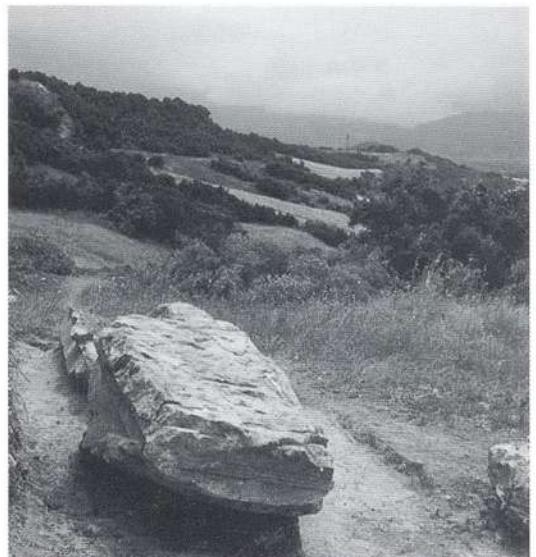
10. Ηρ. Ιστ. 8. 137.

11. Ph. Petsas – M. B. Hatzopoylos – L. Gounaropoulou – P. Paschidis, Inscriptions du sanctuaire de la Mère des Dieux Autochtone de Leukopetra (Macédoine) (2000) 12 L 4, 106 L 14.

Πιερία όσο και από τη Βέροια και την περιοχή της. Τίποτε δηλαδή δεν αποκλείει να πρόκειται όντως για μία ακραία περιοχή της Ελίμειας των αυτοκρατορικών χρόνων και η κώμη Αλεβία, η επιβίωση της αρχαίας Λεβαίης, να βρισκόταν κάπου εδώ, στην καρδιά του δήμου Μακεδονίδος.

Έδεσσα,

ΙΖ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων

1. λείψανα λιθόστρωτου δρόμου. 2. Θέση «Μάρμαρα»: τμήμα μαρμάρινου αετώματος. 3. Τμήμα μαρμάρινης οροφής. 4. Θέση «Παλιομέλισσα»: το αρχαίο νεκροταφείο. 5. Θέση «Παλιομέλισσα»: κιβωτιόσχημος τάφος ελληνιστικών χρόνων. 6. Θέση «Παλιομέλισσα»: ανασκαφή λακκοειδούς τάφου των νεστεροαρχαικών χρόνων.

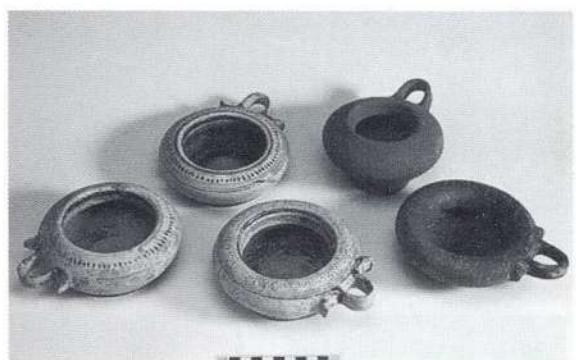
8

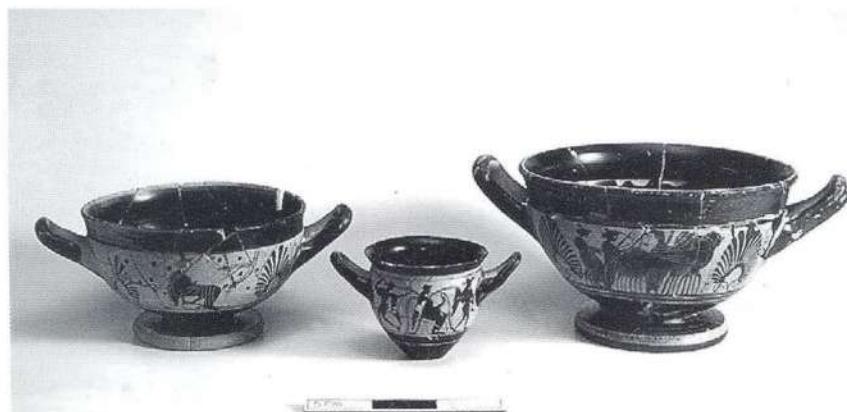
7

9

10

11

7. Θέση «Παλιομέλισσα»: υστεροαρχαϊκή ταφή γυναικας, λεπτομέρεια. Διακρίνονται τα βραχιόλια στα σφυρά και τα δαχτυλίδια στα δάχτυλα των ποδιών. 8. Κτερίσματα ελληνιστικής ταφής. 9. Πήλινο γοργόνειο υστεροαρχαϊκών χρόνων. 10. Κορινθιακά και ντόπια εξάλειπτρα, κτερίσματα των υστεροαρχαϊκών ταφών. 11. Αττικοί μελανόμορφοι σκύφοι του ζωγράφου του Αίμονος.